

Философи, шашин судлал-ХІV
НИШИДА КИТАРОГИЙН ФИЛОСОФИ ДАХЬ ШАШНЫ
ТУХАЙ ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛААС

Д.Оюунгэрэл (Ph.D)

МУИС. НШУС.

Философийн тэнхим

Түлхүүр үг. эзэн тэнгэр, оршихуй, үнэмлэхүй эс оршихуй, эргэх холбоо, эв "нэгжүүдийн олонлог", "нэг нийтлэг", "би"-гийн асуудал

Товч утга. Орчин үеийн японы философич Нишида Китарогийн философи дахь нэг чухал үзэл бол түүний шашны тухай үзэл болно. Тэрээр "Шашин бол хүний амьдралын зайлиггүй хэрэгцээ юм. Учир нь хүн ямагт хязгаарлагдмал байдалд байдаг тул энэ байдлаа ухамсарлахад шашин хүнд тусалдаг"³³³ хэмээсэн байдаг. Ер нь хүнд идээж уух гэх мэт зайлиггүй хэрэгцээ байдгийн нэгэн адил ямар нэгэн юманд итгэж биширэх хэрэгцээ байдаг. Ийм хэрэгцээг хангах нэг гол зүйл бол хүмүүсийн эзэн тэнгэрт итгэх итгэл биширэл юм. Тус өгүүлэлд "хүмүүс итгэл биширэлгүйгээр амьдарч чадахгүй. Итгэл биширэл бол хүний амьдралыг зорилготой болгохын сацуу хүн өөрийн үйл ажиллагаагаа хянах зохицуулах мэдрэмжийг бий болгодог" гэсэн түүний санааг боловсруулсан философи ойлголтуудаар нь дамжуулан дэлгэрэнгүй авч үзсэн болно.

Нишида Китаро шашны философийн үзэлдээ “хүн яаж амьдрах ёстой вэ, сэтгэл санааны амгалан байдлыг хаанаас олж болох вэ? зэргийг тодорхойлохоор шийджээ. Тэрээр философийн төлөвшлийн энэ үедээ шашны философийн асуудалд анхаарлаа хандуулж, хүний амьдралын мөн чанарыг гагцхүү энэ үүднээс харж, улмаар өөрийн философийн үндсэн ойлголтуудаа эцэстээ шашны утгаар тайлбарласан байдаг. Жишээлбэл, Нишида Китаро “цэвэр туршлага” гэдэг ойлголтоо эзэн тэнгэр гэдэг ойлголтод аваачиж “Бодит байдлын үндэс нь эзэн тэнгэр юм гэж тунхаглаад, субъект, объект ялгаагүй тэр юм. Сүнс, байгаль хоёр нэгдсэн газар бол эзэн тэнгэр юм”³³⁴ гэжээ.

Үүний зэрэгцээгээр Нишида Китаро эзэн тэнгэрийн оршихуйг нотлох талаар И.Кант (1724-1804) зэрэг европын философичдийг шүүмжилдэг байжээ. Тухайлбал, “Эзэн тэнгэр гэдэг ойлголтыг эзэн тэнгэрээс өөрөөс нь л гаргахаас өөр арга байхгүй”, мөн “Эзэн тэнгэр, мөнхийн сүнс оршин байгааг онолын хувьд баталж ч болохгүй, няцааж ч болохгүй” хэмээн үзсэн И.Кантын үзлийг тэр шүүмжилсэн. Нишида Китарогийн үзлээр, хүний сэтгэлийн хязгааргүй бие даасан үйл ажиллагаа эзэн тэнгэр байгааг баталж байна. Ийм учраас эзэн

³³³ Nishida Kitaro. 1990. *An Inquiry into the Good*, Masao Abe and Christopher Ives (trans.), Yale University Press, New Haven and London. 149 pp.

³³⁴ Nishida Kitaro. 1990. *An Inquiry into the Good*, Masao Abe and Christopher Ives (trans.), Yale University Press, London. 34 pp.

тэнгэрийн үзэл санааг интуицээр хүртэх нь чухал гэж үзжээ. Философич уг асуудалд дорны шашны үзэл, баруун европын эзэн тэнгэрийн номлолын агийн ёсны үзлээр ханджээ.

Түүний “Сайн үйлийн сургаал” зохиолд шашны үзлээ философийн үндэстэй болгох эрмэлзлэл нь тод харагддаг. Дэлхийн хоёрдугаар дайны өмнөхөн төр улс зөрчилдөөн, цэрэг феодалын байгууллын хоцрогдолд хямарсан нөхцөлд бүрэлдсэн Нишида Китарогийн философи улс төр, соёл, үзэл суртлын салбарт янз бүрийн онол үүсэх үзэл санааны суурь нь болсон байна.

“Хоосны өөрийгөө ухамсарлагч тодорхойлолт” хэмээх бүтээлдээ Нишида Китаро “үнэмлэхүй хоосон” бүх зүйлд түгээмэл оршиж байдаг, харин бүх объектууд үнэмлэхүй хоосны өөрийн тодорхойлолт болж оршдог гэж батлахыг зорьжээ. Хүн ертөнцийн бүх зөрчил (дотоод, гадаад болон сайн муу) дунд зовлон бэрхийг амсаж байдаг хэдий ч үнэмлэхүй хоосны цэгт хүрэх боломжтой. Бүх зөрчлийн дундаас үнэнхүү “би”-ийн өөрийгөө тодорхойлохуйг олж харснаар кеншэ (гэгээрэл 見性)-д хүрч болох тухай өгүүлсэн. Энэхүү зохиолд Нишида Китаро “үнэмлэхүй хоосон” (буюу эзэн тэнгэр) хүн хоёрын харилцааг “эргэх холбоо” ойлголтоор тодорхойлжээ. Энэ холбоонд “би өөрийгөө нэгж амьтан гэж үзэх тусам, эзэн тэнгэр надаас төдий чинээ холддог. Харин “би” өөрийгөө хэдий чинээ үгүйсгэнэ, үнэмлэхүй хоосон түүнд төдийчинээ хүчтэй нэвтэрдэг”³³⁵ аж. Тэрээр “би”-ийн өөрийн үгүйсгэлээр үнэмлэхүй хоосон жинхэнэ нэгдэл болдог гэж тодорхойлсон байна. Зөвхөн тэр цагт л өөрийн ухамсар башо-д бүрэн үгүй болж, башо болж шинээр төрсөн “би” үнэмлэхүй хоосны хүчийг нэгтгэгч болж чаддаг аж.

Түүнчлэн энэ санаагаа тэрээр 1945 онд бичсэн “Башо-гийн зүй тогтол, шашны ертөнцийг үзэхүй хоёр” хэмээх бүтээлдээ шашны философио тодорхой авч үзэж, шүүн шинжилжээ. Өөрөөр хэлбэл, хүний “би”-гийн асуудлын салбарт удтал онтологи судалгаа хийсэн нь энэхүү философичийг христосын болон буддын шашны тухай эргэцүүлэхэд зүй ёсоор хүргэсэн нь энэ бүтээлээс харагддаг. Ялангуяа абсолют (туйлын) хүч, эсвэл буддизмын “тарнийн хүч” (тарики)-ны асуудлуудыг онцгой сонирхох болжээ.

Түүнчлэн хүн үхлээс өрсөн амьдралаа утга төгөлдөр болгож чадах юм гэсэн санааг Нишида Китарогийн философид илэрнэ. Түүний үзлээр, “Би-гийн үхэл (эго) зөвхөн башо-д болж болно. Харин ердийн би трансцендент шинжийг өөрийн биед бий болгосон цагт л “башо болох би” болно. Түүнийхээр үхэл бол үнэмлэхүй эзэн тэнгэрлэг чанартай нэгдэх явдал бөгөөд бидний ахуй амьдралын зарчмуудаас хамгийн гүнзгий нь аж. Өөрөөр хэлбэл, үхэл бол энэ насны амьдралын төгсгөл хэмээн тэрээр үзэхдээ түүнийг муу зүйл биш, харин ч

³³⁵ Masao Abe. 1996. *Nishida's Philosophy of "Place"*. Tokyo. 36 pp

энэ насандаа хэрхэн амьдарснаа харуулах хэмжүүр болдог учраас үхэл нь хүний амьдралын идэвхийг өрнүүлж өгдөг ажээ.

Тиймээс түүний философийн үзэлд үхлийн тухай мэддэг байх нь хүний амьдралыг утга учиртай болгох нэг гол хүчин зүйл болдог. Үнэхээр ч хүн үхлийн тухай мэддэг байх нь хүн энэ насны богинохон амьдралаа үнэ цэнэтэй, сайн сайхан байлгах гэж ухаарч эхэлдэг. Өнөөдөр ихэнх хүмүүс энэ тухай бараг боддоггүй. Хэзээ ч үхэхгүй юм шиг бие биедээ хандаж, муу үйлийг хийдэг. Хүн үхэшгүй мөнх байх нь хамгийн аймшигт шийтгэл болно хэмээн эртний грекийн домогт ч өгүүлдэг.

Хүн энэ амьдралдаа эзэн тэнгэрийн мөн чанарыг олж болно. Үүний тулд өөрөөр хэлбэл, үнэмлэхүй эзэн тэнгэртэй нэгдэхэд энэ амьдралдаа хариуцлагатай, бүтээлч байх хэрэгтэй. Тэр нь зүдгүүр, өвчин эмгэгтэй тэмцэж буй гэх мэтчилэн хүн нэг бүрт хүрдэг байна. Тэр ч байтугай эзэн тэнгэрийн аврал хүртэмгүй хамгийн нүгэлт хэрцгий хүн ч хичээвэл хүрч болно. Нишида Китаро хэлэхдээ “Үнэмлэхүй зөрчилт байдалд байдаг өөрийгөө тодорхойлж харах нь утгаа аливаа шашны хүрээнд үнэнд хүрэх түгээмэл зам байдаг” хэмээн бичжээ.

"Хүн өөрийгөө танихуй нь “башо”-ийн мөн чанарыг танихаас эхлэх бөгөөд улмаар үнэмлэхүй хоосныг дотроосоо нэгтгэгч хүч буюу жинхэнэ бүтээлч хүчний чадвартай болно" ³³⁶ гэж Нишида Китаро үзсэн нь үнэмлэхүй хоосныг /эзэн тэнгэр/ өөрийгөө танихуйгаар дамжуулан танин барих өвөрмөц санааг дэвшүүлсэн байна. Үүнийг философийн ном зохиолдоо тэрээр “хоосныг өөрөө тодорхойлох” ухамсар гэж тэмдэглэсэн байдаг.

Шашин хэмээх ойлголтыг ахуйн хүрээний утгаар, танин мэдэхүйн аль ч утгаар хэрэглэж болох бөгөөд харин энд яригдаж байгаа утга бол танин мэдэхүйн утга болно. Шашин суртахууны үүднээс юмс үзэгдлийг танин мэдэхэд мэдлэг, бишрэл хоёр зэрэгцэн явдаг учраас чанагуух, дээд утгыг итгэл бишрэлийн замаар хүртэн хүлээн авах нь давуутай байдаг. Хүн бол субъектив ахуй тул аливааг дан ганц шинжлэх ухааны үүднээс биш, харин шашны үзэл санаагаар дамжин хүртдэг тул Нишида Китарогийн философи нь шашны үзэл санаан дахь эерэг талд анхаарлаа хандуулсан хэрэг юм.

Тэрээр дундад зууны үед өвөрмөц хэлбэрээрээ хөгжиж байсан схоластик философийн үүднээс уламжлалт философийн үндсэн асуудал гэгдэх матери хийгээд ухамсрын асуудлыг авч үзсэн гэж хэлэх үндэслэл байна. Жишээ нь: тухайн үед марксист философи хүчтэй нэвтэрч, японы философичид анхдагчийн тухай асуудал болох матери, ухамсар хоёрын аль нь тодорхойлогч вэ? гэдэг асуултаар маргалдаж байхад харин тэрээр нэгжүүдийн олонлог,

³³⁶ Michiko Yesa. 1989. *Zen and Philosophy. An intellectual biography of Nishida Kitaro. Tokyo. 66 pp*

ерөнхий /нийтлэг/ хоёрын аль нь бодитой юм бэ? гэдэг асуудлаар үзэл бодлоо илэрхийлж байв. Өөрөөр хэлбэл, Нишида Китаро өөрийн философийн хайгуулын төвд нэгж, ерөнхийн асуудлыг тавьж, нэгж хоорондынхоо харилцаанд ч, ерөнхийд харилцах харилцаандаа ч бие даасан, үнэмлэхүй зөрчилт шинжтэй, түүгээрээ л өөрийгөө тодорхойлж байдаг гэдгийг харуулсан.

Мөн японд марксист философи хүчтэй дэлгэрч байсан тэр цаг үед Нишида Китаро диалектикийн тухай асуудлыг ямар нэг байдлаар уг асуудлыг өөрийн философи үзэлдээ тусгахгүй бол түүний философийн үзлийг хүлээж авахгүй байснаас болсон байж магадгүй юм. Нишида Китарогийн философийн үзэл баримтлалд “эс оршихуйн диалектик” хэмээх ойлголт байдаг. Энэхүү эс оршихуйн диалектикийн гол нөхцөл нь үнэмлэхүй зөрчлүүд өөрөө арилах тухай болно. Нишида Китарогийн үзлээр, “нэгжүүдийн олонлог”, “нэг нийтлэг” хэмээх хоёр ойлголт нь үнэмлэхүй зөрчил хийгээд адилсалд оршдог байна. Өөрөөр хэлбэл, "нэгжүүдийн олонлог", “нэг нийтлэг” хоёр харилцан бие биенээ үгүйсгэсэн зөрчилт шинжтэй боловч бас харилцан бие биенээ нөхцөлдүүлж байдаг. "Үнэмлэхүй зөрчлүүд өөрөө арилах зарчмыг чухалчилж улмаар энэ нь ертөнцийн үндэс" гэж үзжээ. Түүний энэхүү үзэл санаанд эзэн тэнгэр хүн хоёрын хоорондын харилцааг зөрчилт харилцаанд авч үзсэн байгаа нь дээрх байдлаар дүгнэхэд хүргэж байна. Үүнийг нь Оросын судлаач Ю.Б.Козловский “Нишида Китаро нийтлэг хийгээд нэгжийг сэтгэхдээ тэдгээрийн үнэнхүү диалектик холбоог ойлгосонгүй”³³⁷ хэмээн шүүмжилсэн буй.

Нишида Китарогийн философид гарч байгаа санаагаар бол “эс оршихуй” хэмээх ойлголт нь “цэвэр туршлагын” ойлголтод тулгуурладаг. Харин ухамсрын агуулга өөрийгөө тодорхойлох буюу өөрийгөө зааглах замаар тодорхойлогддог. Тийм байдлаар үнэмлэхүй эс оршихуйн агуулга зөн /интуици/-ийн үндсэн дээр тавигддаг байна. Нишида Китаро үүнийг “үйлдэгч” гэж нэрлэжээ. Нишида Китарогийн үнэмлэхүй зөрчлүүдийн өөрийн адилсал гэж үзэж буй юмс үзэгдлүүд “бүтээгдсэнээс бүтээгчид” гэдэг зарчмаар хэлбэршжээ. Юмсыг бясалгана гэдэг тэдний үйлдэл мэтээр тайлбарлагддаг байна. Эндээс үнэмлэхүй эс оршихуйг таньдаг үйлдэгч зөнгийн ойлголт гарч иржээ.

Нишида Китарогийн философид чухал байр суурь бүхий үзэл болох “урьдаас зөгнөн харах” хэмээх үзэл санаа нь хожим хэд хэдэн чиглэлээр төлөвшин хөгжжээ. Тухайлбал, түүний өмнө нь дэвшүүлж байсан туршлагын баталгаа нь 1920-иод оны сүүл үеэс өмнөх объектив болон субъектив туршлага болох “харахгүйгээр харахуй, сонсохгүйгээр сонсохуй”-н үзлийг тодорхойлох үүднээс дахин томъёоллыг гаргасан байна. Нишида Китарогийн философи дахь “цэвэр туршлага” ойлголт нь объектив, субъектив туршлагын нэгдлийг

³³⁷ Козловский, Ю.Б. 1977. Современная буржуазная философия в Японии. Москва. стр.117

хожим нь өөрөө тайлбарлахдаа ертөнцийг үзэх зөн билэг, урьдаас таамаглах явдал нь оюун санааны нэгэн бодит илрэл хэмээн тайлбарлажээ.

Түүнчлэн Нишида Китарогийн хувьд түүний урьд өмнө нь баримталж байсан ертөнцийг үзэх үзэл нь хувь хүний үүднээс хандах үзэл баримтлал, төсөөлөл нууцлаг хэвээр оршиж байсан боловч хожим нь Гегелийн философи дахь бодит ертөнцтэй дасан зохицох явдал түүний бүтээлд нөлөөлөхийн зэрэгцээ ертөнцийг өөрийн тодорхойлолтын адилаар хувь хүний яриа хэлцэл мэтээр хожмын бүтээл туурвилдаа тусгасан байв.

Дэлхий ертөнц дээрх аливаа хувь хүний ертөнцийг үзэх үзэл, үйл ажиллагаа, оршин тогтнох бүхий л үндэс нь өөр хоорондоо эрс тэс ялгаатай хэдий ч бодит утгаараа тэдгээрийн үндсэн хэлбэр нь ялгаатай бус, харин ч бодит зүйлд тулгуурладаг төдийгүй бодит шалгуур нь арга зүйн хэлбэрээр тусгагддаг хэмээх Нишида Китарогийн философийн онолыг бүхэлд нь аливааг тодорхойлох, танин мэдэхэд оршиж байсан хэмээн дүгнэхэд хүргэж байна.

НОМ ЗҮЙ

1. *H.Gene Blocker. Christopher.L.Starling. Japanese philosophy. 2001*
2. Козловский, Ю.Б. Современная буржуазная философия в Японии. М., 1977
3. Masao Abe. Nishida's Philosophy of "Place". Tokyo, 1996
4. Masao Abe. Nishida Kitaro Bibliography. Tokyo, 1988
5. *Michiko Yesa. Zen and Philosophy. An intellectual biography of Nishida Kitaro. Tokyo, 1989*
6. Нагата Хироши. История философской мысли Японии. М., 2000
7. Nishida Kitaro. *An Inquiry Into Good*. Translated by Masao Abe and Christopher Ives. New Haven Yale University press, 1990

SUMMARY

Nishida Kitaro discusses the problem of god, in An Inquiry Into the Good. The problem of god, for Nishida Kitaro, god must be the foundation of the universe and own foundation as well. So is the unifier of the universe and universe is an expression of god. God - as the basis of the unity of the universe - is discussed by Nishida Kitaro not from the perspective of speculative metaphysics but as a fact of pure experience. And in pure experience this unity called god is experienced as personal, and as inspiring love and respect. God's self-development in itself is infinite love for us.